

TIMO VUORIO

Mitä tulee empirismin jälkeen?

Suuntaviivoja Quinen, Davidsonin ja Rortyn artikkeleiden lukemiseen

On vaikea olla käyttämättä ylisanoja arvioidessaan tämän teeman klassikkokäännösten merkitystä 1900-luvun filosofiassa. Kirjoittajat W. V. O. Quine (1908–2000), Donald Davidson (1917–2003) ja Richard Rorty (1931–2007) lienevät vuosisadan jälkipuoliskon kolme maineikkainta amerikkalaisfilosofia. Vaikka kaikki artikkelit voidaan nähdä kontribuutioina *epistemologian* saralla, pioneeriteksteinä ne ylittävät merkityksessään yksittäisen filosofian osa-alueen. Quinen artikkelia ”Naturalisoitu epistemologia” (1969) pidetään *naturalismin* klassikkona: se lanseerasi opin, jossa filosofia määriteltiin uudelleen osaksi empiiristä tiedettä. Donald Davidsonin artikkelia ”Jo pelkästä käsitteellisen skeeman ideasta” (1974) voidaan pitää *antirepresentationalismin* klassikkona: se osoitti, että kielen ja maailman vastakkainasettelulla ja kielen representoivilla ominaisuuksilla – korrespondenssi, referenssi, representaatio – ei ole merkitystä tai selitysvoimaa semantiikassa. Richard Rortyn artikkeli ”Syystäkin kadonnut maailma” (1972) on taas *uuspragmatistisen* filosofian klassikko: se yhdisti analyyttisen filosofian amerikkalaisen pragmatismen perinteeseen nostaten jälkimmäisen isännän asemaan¹. Kaikki esittävät näkemyksiä, jotka ovat nykykeskustelussa edelleen relevantteja.

Artikkelit ilmestyivät hyvin erilaisessa vaiheessa tekijöidensä uraa. Quinen artikkeli oli uran ehtoopuolen merkkisaavutus – hän oli jo filosofian ikoninen hahmo ja epäilemättä vaikutusvaltaisin toimija, kun analyyttistä filosofiaa juurrutettiin Yhdysvaltoihin. Suuntaus sai siellä omintakeisen pragmaattisen värin. Davidsonin teksti ilmestyi hänen uransa luovimmassa vaiheessa keskellä hurjaa nousukierrettä. Semantiikan ”davidsonilainen ohjelma” eli luonnollisen kielen tutkimus formaalein välinein (etenkin ”Totuus ja merkitys” (1967)²) oli nostanut kielifilosofian uuteen lentoon. Rortyn artikkeli sen sijaan oli ensimmäinen filosofin julkaisu, jossa tämän sittemmin tavaramerkiksi noussut radikaali pragmatistinen metafilosofia nosti päätään. Rortyn maailman maineeseen nostaman teoksen *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979) perusajatukset esiteltiin siinä.

Positivismin alasajon seuraukset

Artikkelien ymmärtämisen kannalta on olennaista tajuta, millaisessa tilanteessa analyyttinen filosofia oli tuolloin. Usein jää huomaamatta, miten paljon perinne tukeutui empiristiseen tietoteoriaan. Sen perimään oli iskostettu kysymykset tieteen perusteista ja ennen kaikkea *aistihavainto* tieteen arvioinnin erityisenä koetinkivenä. Tämä innoitti jo Cambridgen alkuvuosina Russellia ja Moorea, mutta sai eetoksellisen ja ohjelmallisen huippunsa

Wienin piirissä Wittgensteinin *Traktatuksen* myötä. Kuten A.J. Ayer asian ytimekkäästi ilmaisi, looginen positivismi oli ”brittiläinen empirismi plus moderni loogiikka”³.

Tämän teeman käännösartikkelit on kirjoitettu vaiheessa, jossa loogisen positivismin mahtipäivistä oli kulunut jo tovi. Analyyttinen filosofia eli perinne, joka oli kehittynyt löyhästi loogisen positivismin ympärille, oli opillisessa myllerrystilassa, josta oli syntyvä monta uutta tutkimuslinjaa ja -aluetta. (Lopulta päädyttiin jopa metafysiikan rehabilitointiin, vaikka perinteen alkuperäinen eetos olikin metafysiikan vastainen.) Kun loogisen positivismin ”tietoteoreettisesta ytimestä” eli sen keskeisistä ’foundationalistisista’ opeista oli luovuttu, epäily alkoi kalvaa koko epistemologian tai epistemologisen filosofian mielekkyyttä. Kuten Quine toteaa artikkelissaan, alkoi jo näyttää siltä, että ”epistemologia oli konkurssissa”. Näin sanaa ”epistemologia” saattoi joutua samaan pejoratiiviseen asemaan, johon positivistit olivat suistaneet sanan ”metafysiikka”.

Mitä oli tapahtunut sitten loiston päivien? Vaikka Quine heristää syyttävää sormeaan myöhäis-wittgensteinilaisuudelle ja oxfordilaiselle arkikielen filosofialle, hän saattoi ironisesti *itse* olla vaikuttavimpia yksittäisiä tekijöitä empiristisen paradigman hajoamisessa. Hänen artikkelinsa ”Empirismin kaksi dogmia” (1951)⁴, jota on usein väitetty 1900-luvun viitatuimmaksi filosofiseksi artikkeliksi, oli lyönyt isoimmat naulat loogisen positivismin arkkuun tämän jo valmiiksi rampautuneen opin

levitessä Uudelle mantereelle. Kaksi keskeistä oppia, reduktionismi sekä eritoten analyttinen–synteettinen -erottelu, olivat Quinen mukaan 'metafyysisiä' uskonkap-paleita" (huomaa sanan 'metafyysikka' käyttö). Quinen argumenteille antoi tukea hänen maanmiehensä Wilfrid Sellarsin artikkeli "Empirismi ja mielenfilosofia" (1956)⁵, joka esitti yhtäläisen vakuuttavasti, että 'havainnossa annetun' tiedollinen auktoriteetti on vain "myytti". Russell Hanson puolestaan argumentoi, että havainto on 'teorian kuormittama' (*theory-laden*). Näistä tietoteoreettisista puheenvuoroista tuli sytykettä roihuun, kun Thomas Kuhnin *Tieteellisten vallankumousten rakenne* (1962)⁶ kyseenalaisti koko positivistisen käsityksen tieteellisen tiedon kasvusta. Paul Feyerabend heitti vielä bensiiniä liekkeihin tokaisemalla "Anything goes!" tietoteoretikoiden rekonstruoi-mille kuvauksille tieteen yhtenäisestä metodista.

Vaikka Kuhnin ja Feyerabendin kaltaiset 'jälkipositivistiset' tieteenfilosofit saivat suurta huomiota erityisesti filosofian ulkopuolella, positivistisen ajattelutavan hylkäämisellä oli alalla kauaskantoiset seuraukset. Mitä seuraa siitä, jos *todellakin* luovutaan empirismistä, siis siitä, ettei ole olemassa Quinen sanoin "havaintoa puolueettomana ja objektiivisena evidenssin lähteenä"? Luonnollinen reaktio oli *relativismin* uhkakuva. 'Käsitteellinen relativismi' saattoi aikoinaan olla Davidsonin sanoin "huumaava ja eksoottinen oppi", ja se nauttikin suosioita esimerkiksi kulttuuriantropologiassa ja sittemmin kulttuurintutkimuksessa, jotka pyrkivät tunnistamaan ja kunnioittamaan erilaisuutta. Teoreettisten filosofien mielestä se oli kuitenkin ennen kaikkea uhka, *reductio ad absurdum*, epäonnistuneen filosofian tunnusmerkki. Ajatus siitä, että totuus liittyy valittuun tai annettuun kielelliseen viitekehykseen (paradigmaan), tuntui rikkovan koko kuvan länsimaisen tieteen rationaalisuudesta.

Hallitsevasta tavasta vastata relativismin haasteeseen tai uhkaan – esimerkiksi käsitteellisen muutoksen ongelmaan – muodostui tapahtumasarja, jota voidaan kutsua "realistiseksi käänteeksi". Realismi on oppi, jonka mukaan on olemassa havaitsijan käsitteellisestä viitekehyksestä (kielestä, teoriasta) *riippumaton* todellisuus. Erityisesti Hilary Putnamin ja Saul Kripken kaltaiset uuden polven filosofit ottivat realistisen intuition teorioidensa (esimerkiksi kausaalinen referenssiteoria semantiikassa) kulmakiveksi. Siirto oli ehkä looginen ja menestyksenkäs (se silloitti muun muassa uuden metafysiikan esiinmarssia) – mutta samalla se rikkoi salakavalasti perinteen aiempaa tietoteoreettista henkeä vastaan. Se johdatti filosofian *takaisin* realismiin ja idealismiin "ikäikäiseen" vastakkainasetteluun, jota loogiset positivistit olivat pitäneet esimerkkinä "mielettömästä metafysiikasta", josta "tieteellinen filosofia" pyrki pääsemään eroon. Eräät filosofit, johtotähtenään Michael Dummett, pyrkivät säilyttämään varhaisemman analyttisen filosofian kriittisen asenteen metafysisiä käsitteitä kohtaan. He kavahtivat puhetta realismista. Dummett lanseerasi semantiikassa positivistien verifikaatioperiaatteeseen tukeutuvan 'antirealismiin', jossa pyrittiin hylkäämään puhe totuuden

'transsendenssista'. Dummett ja Peter Strawson säilyttivät empiristisen tutkimusotteen.

Positivistisen paradigman alasajon jälkeen näytti olevan kolme vaihtoehtoa: (a) pitäytyminen empirismissä keinolla millä hyvänsä (Strawson, Dummett), (b) vajoaminen relativismin suohon (Kuhn, Feyerabend) ja (c) tarttuminen realistisen paradigman oljenkorpeen (Putnam, Kripke). Taustalla kummitteli vielä ylimääräinen kantilais-henkinen kysymys: onko tietoteoria *ylimalkaan* mahdollista? Quinen, Davidsonin ja Rortyn artikkelit tarjosivat kolme erilaista tilannearviota ja ulospääsytieta valtitsevasta tilanteesta, eikä yksikään niistä myötällyt valtavirtaa. Niiden radikaalit väitteet hätkähdyttivät vallitsevia filosofisia intuitioita, ja hätkähdyttivät edelleen.

Empirismi naturalismina

Quine tarraa ensimmäiseen vaihtoehtoon ("pysykäämme empiristeinä"), mutta hänen ehdotuksensa ravistelee jopa *koko* analyttisen filosofiaperinteen rakenteita. Kuten Husserlin fenomenologia omalla tavallaan, perinne oli syntynyt vastustamaan 'psykologismia' logiikassa ja tietopissa ja puolustamaan näiden filosofisten tutkimusaiheiden "puhtautta", redusoimattomuutta psykologisiin selityksiin. Kun Quine ehdottaa, että "epistemologia tai jokin sen kaltainen yksinkertaisesti löytää paikkansa psykologian haarana ja täten osana luonnontieteitä", siirto on metafilosofisten silmälasien läpi nähtynä hätkähdyttävä. Vaikka Quine katsoo vain vievänsä empiristisen ajattelutavan päätepiesteensä, ehdotus filosofisen *autonomian* menettämisestä tuntui rikkovan filosofian omia olemuksellisia (*a priori*) piirteitä. Sanalla sanoen Quine tuntui ajavan filosofeja nojatuoleista laboratorioihin. (Tosin hänen artikkelinsa osoittaa, että hänen käsittelemänsä teoreettiset puheenaiheet eivät eroa "puhtaan filosofian" aiheista edes käsittelytavaltaan. Quine tuskin näkikään eron niin dramaattisena kuin joistain hänen teeseistään voisi arvella.) Kesti vuosikymmeniä tulla toimeen tämän ajatuksen kanssa saati sisäistää se, mutta lopulta naturalismi saavutti jopa hegemonisen aseman analyttisessä perinteessä. Nykyään ajatus "ensimmäisestä filosofiasta" tai "nojatuolifilosofiasta", joka olisi *riippumaton* empiirisen tieteen tuloksista (mitä se ylipäänsä voi tarkoittaakaan), tuntuu auttamattoman vanhanaikaiselta, joskin naturalistisen filosofian luonteesta lienee yhtä paljon eriäviä käsityksiä kuin on filosofeja, joka kutsuvat itseään naturalisteiksi.

Davidson ja Rorty diagnosoivat empirismin alasajon toisin, vaikka heitäkin kutsutaan naturalisteiksi. Quinella oli vielä erityinen side loogisen positivismiin "henkeen" – hän oli Wienin piirin "ulkojäsen", ja hänen uransa tärkein opettaja ja keskustelukumppani oli piirin sielu, Rudolf Carnap (tämä ilmenee myös "Naturalisoidun epistemologian" riveillä). Davidson ja Rorty taas olivat sisäistäneet Sellarsin 'annetun myyтин' kritiikin tietoteoreettisen ajattelunsa ytimeen. Molemmat sovelsivat sitä Quinen filosofian viimeisiin empiristisiin piirteisiin: Davidson kirjoitti Sellarsin kritiikkiä quinelaisen position

”Käsitteellisen skeeman ja empiirisen sisällön erottelu oli epistemologian merkittävimpiä kantilaisia jaotteluita.”

sisälle ja Rorty kirjoitti Quinen analyttinen–synteettinen-kritiikkiä sellarsilais-wittgensteinilaisen position valossa. Siksi kumpikaan ei enää uskonut empiristisen paradigman jatkuvuuteen muodossa tai toisessa. Kumpikaan ei myöskään uskonut, että perinteiset epistemologiset ongelmat – esimerkiksi tietoteoreettisen skeptikon ongelma – voisi ratkaista yhtä helposti kuin Quine näytti ne ratkaisevan, mikäli tieteen saavutukset otettaisiin huomioon. Davidsonin argumentti käsitteellistä relativismia vastaan, jonka Rorty samastaa skeptikon ongelmaan, on muodoltaan klassinen transsendentaaliargumentti: vallitsevien asiantilojen mahdollisuus (kielen kommunikaatio) osoitetaan tiettyjen välttämättömien ehtojen kautta (uskomuksistamme suurin osa on välttämättä tosia).⁷

Realismin ja relativismin tuolle puolen

Davidson ja Rorty ovat tässä asiassa lähempänä toisiaan kuin Quinea⁸. Heidän argumenttinsa ovat mielenkiintoisia, koska hylättyään empiristisen vaihtoehdon kumpikaan ei tunnu tyytyvän valintaan kahden jäljelle jääneen vaihtoehdon välillä.⁹ Niin uppoutuminen relativismin suohon kuin takertuminen realismi–idealismi-keskusteluun kuulostaa valinnalta kahden *huonon* vaihtoehdon välillä. He tosin painottivat vaihtoehtojen huonoutta eri lailla. Davidsonille realismidebatti ei selvästikään ollut niin paha kuin relativistinen debatti, Kuhnin ’historistista’ ajattelua huomattavasti sympatisoiva Rorty näki suuremman pahan realismidebatissa.

Davidsonin artikkeli on siis systemaattinen pyrkimys vastata *relativismin ongelmaan*, kun taas Rortyn artikkeli on samankaltainen yritys vastata *realismin ongelmaan* (siinä mielessä, että realismi–idealismi-kiista olisi keskustelun aihe). Davidson näki käsitteellisen relativismin palautuvan niin sanottuun empirismin kolmanteen dogmiin eli skeema–sisältö–dualismiin, ja Rorty näki realismi–antirealismikeskustelun nojautuvan realistiseen ”intuitioon” tai ”pakkomielleeseen” kuvaustavoista riippumattomasta maailmasta. Nämä olivat todellakin järeää kalustoa argumentin premisseiksi.

Käsitteellisen skeeman ja empiirisen sisällön erottelu oli paitsi yksi epistemologian keskeisimpiä kantilaisia erotteluita (C. I. Lewis, 1900-luvun suurimpia epistemologeja, nimitti tätä ajatusta ”yhdeksi vanhimmaksi ja universaalimmaksi filosofiseksi oivallukseksi”¹⁰) myös erottelu, jota *jonkinlainen* realismipuheen ymmärtäminen edellytti – mikä ”riippumaton todellisuus” muutoin olisi? Quinen huomaa olevan artikkelissaan yhtä lailla huolestunut siitä, mitä hän kutsuu ”kulttuuriseksi relativismiksi”. Davidson argumentoi, että se on itse asiassa lähtöisin Quinen *omasta* empirismistä, ja nimeää sen vielä quinelaisin termein ”empirismin kolmanneksi dogmiksi”. Davidson syötti Quinelle samaa lääketta kuin mitä tämä oli syöttänyt Carnapille ”Empirismin kahdessa dogmissa”. Filosofiselle yleisölle Davidsonin vastaisku ilmestyi kuin tyhjästä, ja hän totesikin vuosikymmeniä myöhemmin: ”ainoastaan Rorty tuntui ymmärtävän, mihin pyrin.”¹¹

Rortyn kritisoima ajatus on kenties vielä ”universaalisempi”. Ajatus, jonka mukaan on olemassa kaikista inhimillisistä kuvaustavoista riippumaton todellisuus, lienee yksi filosofisen teoretisoinnin lähtöpisteitä (tähän Rortyn isku itse asiassa kohdistuu). Jo Whitehead viittasi tällaista ’todellisuutta’ tai ’maailmaa’ koskevaan kysymyksenasetteluun – mikä on totta ja mikä vain näennäistä, mikä meistä riippuvaa ja mikä ei – kutsuessaan filosofiaa ”alahuomautuksiksi Platonin filosofiaan”. Rorty väittää, että filosofisissa teorioissa tällaisella oletuksella, johon hänen mielestään totuuden korrespondenssiteoria sitoutuu, ei ole selitettävää funktiota sen enempää kuin Kantin ’oliolla itsessään’.

Keskittyminen ”suurempaan pahaan” ja edellä kuvattujen järeän kaluston käyttö jätti kuitenkin molempien selustan avoimeksi. Realistien näkökulmasta Davidsonin filosofiasta tuli aina vaarallista ”lingvististä idealismia”¹². Rorty oli taas helppo tuomita relativistiksi (ja näin kävikin), kun hän kielsi systemaattisesti realistiset intuitiot ja ylipäänsä realismi–idealismi-debatin mielekkyyden. Vasta kun antirepresentationalistinen filosofia alkoi saada – kiitos Rortyn *Philosophy and the Mirror of Nature*n metafilosofisen argumentaation sekä Robert Brandomin inferentialistisen semantiikan – tuulta siipiensä alle, heidän näkemyksensä eivät enää vaikuttaneet epätoivoiselta tasapainoilulta realismin ja relativismin välillä. Toisaalta tämäkin on yksi nykyfilosofian auki olevia kysymyksiä (ja missään tapauksessa kaltaiseni antirepresentationalismielinen ei voi väittää tilannetta vielääkään mitenkään suotuisaksi).

Kirja tulossa syksyllä

HERBERT MARCUSE

Taiteen ikuisuus

Suom. Ville Lähde | n. 100 s. | ISBN 978-952-5503-59-3 | 27 € (kestotilajalle 23 €)

Onko taiteen paikka politiikassa tai politiikan taiteessa? Herbert Marcuse puolustaa viimeisessä teoksessaan taiteen itsenäisyyttä. Taide tarjoaa kriittisen ajattelun kehittymiselle turvasataman yksiulotteisessa yhteiskunnassa. Marcuse kritisoi poliittisen taiteen suuntauksia, jotka tekevät taiteesta vain tämän hetken asian tulevan ja utooppisen kustannuksella.

Onko epistemologia mahdollista?

Kaikki kolme artikkelia suhtautuivat hyvin eri tavoin kysymykseen epistemologian kohtalosta ja mahdollisuudesta. Quine uskoi, että positiivinen ratkaisu olisi mahdollinen, kunhan epistemologia vain ”tieteellistettäisiin” eli sijoitettaisiin osaksi empiiristä tutkimusta (psykologian tai kielentutkimuksen piiriin). Rorty kuitenkin esitti myöhemmin tärkeän kysymyksen:

”Argumentoituaan, ettei rajaa tieteen ja filosofian välillä ole, Quinella on tapana olettaa, että tiede voi täten korvata filosofian. Mutta ei ole mitenkään selvää, mitä tehtävää hän vaatii tieteen suorittavan.”¹³

Kysymys on aiheellinen – ovatko filosofiset ongelmat luonteeltaan ylipäänsä sellaisia, että ne on naturalisoitavissa eli tarkasteltavissa empiirisin menetelmin? Tämä on edelleen avoin kysymys metafilosofisessa keskustelussa. Davidsonin kanta ei ole selkeä – ylipäänsä Davidsonin pirtaan eivät metafilosofiset ohjelmanjulistukset sovi. Kuitenkin on nähtävä, että hylätessään skeema–sisältöerottelun hän *ei* hyväksy Quinen yleistä naturalistista linjaa epistemologiassa. Yksikään ”ei subjektin ulkopuolinen” selonteko, joka kuvaa, kuinka postuloiduista ”aistiärsykeistä” muodostuu havaintolauseita tai jopa ”tiede”, ei ole relevantti *filosofisille* kysymyksille. Tässä mielessä Davidson, omien naturalististen reunaehtojensa sisällä, on tietoteoreettisilta kysymyksenasetteluiltaan enemmän konservatiivinen ’kartesiolainen’ filosofi¹⁴, joka korostaa tiedostavan subjektin roolia. Quinen agendassa ”kartesiolaiset ongelmat” unohdetaan täysin, mutta Davidsonilla ne pulpahtavat edelleen pintaan esimerkiksi tietoteoreettisten skeptikon muodossa, eikä hän tarvittaessa epäile tarttua niihin transsendentaalisin argumentein. *Metatason* kysymys siitä, onko epistemologia – tai metafysiikka – mahdollista, jää kuitenkin Davidsonin intressien ulkopuolelle.

Richard Rortylta sen sijaan ei visioita tai diagnooseja epistemologian yleisestä tilasta puuttunut. Artikkelissaan hän ehdottaa, että tulisi karttaa ”koko sitä filosofisten ajatusten tähtisikermää”, joka yllyttää käyttämään sanaa ”realismi” ”ontossa merkityksessä”. *Philosophy and the Mirror of Nature*ssa Rorty vie Quinenkin kavahtamat myöhäiswittgensteinilaiset ajatukset päätepisteeseen ja ehdottaa, että olisi hylättävä paitsi epistemologia myös ”epistemologiakeskeinen filosofia” eli tietyt kartesiolaiset, lockelaiset ja kantilaiset kysymyksenasettelut, joiden yksi inkarnaatio oli hänen mielestään analyyttinen filosofia.

Mestarien kynänjälkiä

Nämä kolme artikkelia ovat erinomaisia esimerkkejä tekijöidensä ajattelijatemperamentista ja *tyylistä*. Se olikin eittämättä osasy syy niiden vaikuttavuuteen tekstien idearikkauden ja argumenttien vakuuttavuuden rinnalla. Quine kutoo elegantilla tyyllillään abstraktitkin ajatuspolut viehättäväksi kuvaelmaksi. Davidson taas työstää argumenttiaan ehdottomalla ja kenties toisinaan vaikeasti

seurattavalla logiikallaan, joka ottaa leikittelevällä nerokkuudellaan lukijan otteeseensa. Rortyn artikkeli puolestaan esittelee joukon laveita ”rortymaisia” elementtejä: vaikka aiheena on tietyn ajan kuuma kysymys, vaihtoehdoisen käsitteellisten viitekehysten ongelma, hänen ironinen tyylinsä kytkee tekstin laajempaan filosofiseen avaruuteen. Siellä eri aikakaudet ja traditiot keskustelevat sulassa sovussa keskenään. Davidsonin ja Deweyn lisäksi hän mainitsee suopeasti Hegelin ja jopa Heideggerin, jotka eivät olleet tuolloin todellakaan mitään analyyttisen filosofian suosikkiajattelijaita.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Rorty kuvaa kirjoitusta ensimmäiseksi yritykseksi ”syntetisoida” Davidsonia ja Deweya (Davidson’s Mental-Physical Distinction”. Teoksessa *The Philosophy of Donald Davidson*. Toim. L. E. Hahn. Open Court, Chicago 1999, 575). Rortya inspiroi Deweyn ”henki” tai ”tavoitteet” enemmän kuin tämän ”tekniset” argumentit. Jälkimmäiset hän löysi Davidsonin kaltaisilta analyyttisiltä filosofeilta (*The Linguistic Turn*, University of Chicago Press, Chicago 1992, 373). Jälkimmäisiltä kuitenkin puuttui Deweyn visionaarisuus sekä kokonaisvaltainen ymmärrys elämästä ja filosofisten ongelmien mielestä (esimerkiksi realismi–idealismi-debatista). Mutta huomattakoon, että vaikka Rortyn Davidson-tulkinta oli ”deweylainen”, hänen 1970-luvun *pragmatismitulkintaansa* motivoi myöhäiswittgensteinilainen filosofia ja sen filosofisia ongelmia terapoiva tai purkava tendenssi.
- 2 Löytyy suomeksi teoksesta *Ajattelu, kieli, merkitys: analyyttisen filosofian avaintekstejä*. Toim. Panu Raatikainen. Gaudeamus, Helsinki 1997, 320–335.
- 3 Ayer, Alfred Jules, *Language, Truth and Logic*. Penguin Books, Hammondsworth 1971.
- 4 Ks. Raatikainen 1997, 133–153.
- 5 Ks. Raatikainen 1997, 201–268.
- 6 Kuhn, Thomas, *Tieteellisten vallankumousten rakenne*. Art House, Helsinki 1994.
- 7 Davidson ja Rorty tosin tulkitsevat tilanteen eri tavoin. Davidson näkee vastaavansa skeptikon haasteeseen esittämällä, että ”massiivinen virhe” uskomuksissamme osoittaa skeptikon väitteen kestämättömäksi. Rorty taas näkee Davidsonin vain ajavan skeptikon tiehensä, siis *väistävään* tämän haasteen. (Ks. myös viite 12.)
- 8 Huomautus on mielekäs, koska usein Davidson niputetaan yhteisten ekstensionalististen lähtökohtien vuoksi Quinen kanssa samaan nippuun (ja tästä näkökulmasta perustellusti).
- 9 Toki Quine oli myös ”realisti” – hän uskoi luonnontieteen postuloimien entiteettien sekä abstraktien luokkien olemassaoloon, mutta tällöin hän toi julki henkilökohtaisen ontologisen vakauksensa eikä asettunut realismi–idealismi-kiistaan (*tähän* Quinella oli yhtä vähän intressejä kuin Davidsonilla ja Rortylla).
- 10 Lewis, Clarence, *Mind and the World-Order*. Dover Publications, New York 1956, 38.
- 11 Davidson, Donald, Reply to Richard Rorty. Teoksessa Hahn 1999, 595. Rortyn mielestä Davidsonin artikkeli on ”epookkia luova” ja ”käännö analyyttisen filosofian historiassa” (Rorty 1999, 575.)
- 12 Joskin jotkut hänen puolustajistaan ovat halunneet tulkita hänet realistina, Davidson kaihtoi filosofisia nimikkeitä eikä itse osallistunut oman positionsa tulkintaa koskevaan keskusteluun. Toki jos Davidson katsoi vastanneensa skeptikon haasteeseen argumentoidessaan, että useimmat uskomuksistamme ovat tosia, *tällöin* hänen voisi nähdä ottaneen osaa realismidebattiin, jos tietoteoreettikon ongelma muotoillaan realismin ongelmana: onko olemassa tietoisuudestamme riippumaton todellisuus?
- 13 Rorty, Richard, *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton University Press, Princeton 1979, 171.
- 14 Kiitän tästä huomiosta Michael Devittia.